

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В ГАЛУЗІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена проблемі інтеграційних процесів в Європі після Другої світової війни, зокрема у галузі зовнішньої політики та політики безпеки. Розглянуто роль США у створенні власної системи безпеки європейських держав. У контексті історичних трансформацій проаналізовано позиції провідних європейських держав – учасників інтеграційних процесів.

Ключові слова: інтеграційні процеси, зовнішня політика та політика безпеки, європейське політичне співробітництво.

Досліджувана тема перебуває в полі зору істориків та політологів різних країн світу. Переважна більшість вітчизняних авторів приділяють увагу проблематиці входження України до Європейського Союзу [1-4]. З нової методологічної позиції розглядають особливості політики безпеки в умовах глобального миру такі вітчизняні дослідники, як М.О.Володіна, П.В.Добров, О.В.Крапівін, І.Я.Тодоров [5-8]. В їхніх працях аналізуються основні міжнародні події останніх десятиліть, детально розглядаються деякі проблеми європейської безпеки та стан міжнародних відносин на сучасному етапі, значна увага приділяється питанню безпеки України, європейській та євроатлантичній інтеграції української держави. Серед науково-теоретичних досліджень з питань розвитку міжнародної системи загалом і міжнародної безпеки уваги заслуговують праці російських вчених, зокрема, В.Г.Барановського, Ю.О.Борко, О.В.Буторіної, Д.А.Данілова, В.В.Журкіна [9-13].

Сьогодні через Brexit (можливий вихід Великобританії зі складу ЄС) постає багато питань не лише про подальше існування Європейського Союзу, а й про спільну зовнішню політику та політику безпеки, яку країни-учасники ЄС зобов'язані проводити разом.

Закінчення Другої світової війни розпочало формування нових центрів світової політики, серед яких опинилася і Західна Європа. Друга половина ХХ століття започаткувала тривалий процес інтеграційної трансформації об'єднань західноєвропейських країн від Європейського Економічного Співтовариства до Європейського Союзу, який поступово перетворився на одного з провідних суб'єктів сучасної міжнародної політики. Мета статті – розглянути історичні умови для виникнення співробітництва країн-членів Європейського Союзу в галузі безпеки після Другої світової війни.

Розробка спільного зовнішньополітичного курсу і створення спільної оборони стали одними з головних завдань Європейської Спільноти фактично з самого початку його заснування, а практична реалізація співпраці в цих галузях виявляється доволі складною і нашоухується на певні проблеми. Перебуваючи у складі Європейської Спільноти, країни-учасниці усвідомлюють всю необхідність проведення подібного курсу задля набуття статусу повноправного суб'єкту міжнародної політики, однак це не позбавляє їх побоювань щодо втрати свого національного суверенітету та деяких зовнішньополітичних пріоритетів, притаманних через будь-то географічне розташування, або економічні чи військово-політичні властивості держави. Це, певною мірою, й пояснює всю складність пошуку консенсусу у лавах західноєвропейських країн в галузі спільної зовнішньої політики і політики безпеки.

Першочергово інтеграційний процес в Європі був зорієнтований на економічну галузь співпраці [14, с.98]. Згодом країни-учасники розгорнули співробітництво в політичній сфері, яке відбувалося за двома напрямками: по-перше, проведення скоординованої зовнішньої політики, і, по-друге, забезпечення спільної політики в галузі безпеки з перспективою формування спільної оборони.

Створення ефективної системи безпеки на базі власних європейських ресурсів на той час було практично неможливим. Це пояснюється, по-перше, зростанням та зміцненням Радянського Союзу, що примусило європейців шукати захисту у свого основного політичного та стратегічного союзника – США, по-друге, економічною залежністю країн Західної Європи від США ("план Маршалла"), по-третє, поза Західним Союзом залишилися великі держави, такі як Німеччина, Італія та Іспанія; по-четверте, фундамент Вестфальського договору побудови міжнародних відносин на кінець Другої світової війни вичерпався і виникла необхідність у переході на більш досконалий рівень розвитку соціально-політичної думки. Таким чином, із підписанням Брюссельського договору 1947 р. стало можливим залучення США до архітектури європейської безпеки на континенті, але ключовим фактором постійної присутності США на європейському континенті було підписання в Вашингтоні Північноатлантичного договору від 4 квітня 1949 р. Отже, присутність США можна розглядати в якості захисника від агресії СРСР, з одного боку, та сили, що гальмувала розвиток європейських структур безпеки, з іншого.

Першим задумом об'єднання західноєвропейського світу на той час можна вважати "проект пакту про союз європейських держав" Мішеля Дебре, оприлюднений в грудні 1949 р., проте загально визнаним початком західноєвропейської інтеграції вважають створення Європейського об'єднання вугілля і сталі. Автор проекту запропонував президентську модель разом із Сенатом та Асамблеєю європейських націй. Всі країни-члени повинні передати Союзу свої повноваження у вирішенні питань оборони, а зовнішня політика має підлягати "об'єднаній координації", при цьому за кожною державою залишалося право на проведення

власної зовнішньої політики [15, с.81]. Цей проект багато в чому випередив час і увійшов до історії як приклад невикористаних можливостей.

Пропозиція об'єднати французьке і німецьке виробництво вугілля і сталі під єдиним керівництвом походила від французького міністра закордонних справ Р.Шумана. 9 травня 1950 р. відбулося оприлюднення декларації за його авторством. А вже 18 квітня 1951 р. в Парижі Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди і Люксембург на основі "Декларації Шумана" підписали Договір про утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі. Це став перший крок на шляху реалізації економічної інтеграції в Європі, а сам Договір закріпив принципи інтеграції і заснував право ЄС.

Ще до появи Європейського об'єднання вугілля і сталі, в 1950 р. вперше була висунута ідея створення Європейського оборонного співтовариства. При цьому особливо наполегливо підкреслювалася необхідність спільних дій західноєвропейських країн для забезпечення військової безпеки, адже саме влітку цього року почалися бойові дії в Кореї, що активізувало заклики до об'єднання країн Західної Європи для протидії Сходу.

Традиційно обережна до будь-яких наднаціональних проектів, Великобританія підтримала ідею про "європейську армію", проте надати до її складу свої війська відмовилася. Тому до кінця 1951 р. змалювалося коло держав, готових створити "євроармію", ним стала та шістка, яка запровадила Європейське об'єднання вугілля і сталі.

Із загостренням відносин Заходу та Сходу європейські лідери змінюють свій погляд на Західну Німеччину і розглядають її як стратегічного партнера в боротьбі проти соціалістичного блоку. Такий підхід дав ФРН змогу увійти до європейських проектів. І вже 27 травня 1952 р. Західна Німеччина підписалася під Договором про Європейське оборонне співтовариство (ЄОС) [16, с.123]. Згідно з цією угодою було передбачено створення розгалуженої системи наднаціональних органів зі спільними установами, збройними силами та бюджетом. В тексті цього договору, на відміну від договору про Європейське об'єднання вугілля і сталі, підкреслювався наднаціональний характер новоутвореної спільноти. Паралельно було розроблено, але не підписано план про створення Європейського політичного співтовариства, організації, яка мала сприяти діяльності ЄОС.

Саме Франція, яка здебільшого була ініціатором багатьох проектів ("план Шумана", "план Плевена", "план Фуше"), відмовилася в 1954 р. ратифікувати договір про ЄОС. Боротьба між прибічниками і супротивниками наднаціональної інтеграції військово-політичної галузі набула у французькому уряді найбільш запального характеру. Проти рішуче виступили представники комуністичної партії, мотивуючи відмову тим, що створення ЄОС загрожує відродженням німецького милітаризму та реваншизму і може мати негативні наслідки для міжнародного становища, а саме посилить загострення конфронтаційних тенденцій між Заходом і Сходом. Інші представники уряду висловлювали побоювання з приводу можливої військової переваги Західної Німеччини в рамках "європейської армії" та виказували невдоволення наднаціональним характером ЄОС, який призведе до обмеження суверенітету країни.

Фахівці потенціують це декількома причинами: по-перше, Франція обережно ставилася до зростання військового потенціалу Німеччини, який згідно проекту ЄОС дорівнювався французькому; по-друге, сам лідер Франції генерал Ш. де Голль побоювався, що ЄОС буде підкорено американській гегемонії і воно братиме участь у протистоянні двох наддержав – США та СРСР, що аж ніяк не відповідало інтересам повоєнної Європи [17, с.117]. Провал ЄОС означав, що необхідно шукати інші шляхи західноєвропейської інтеграції в цьому напрямі.

Перша спроба створити політичний союз в межах Європейських спільнот завершилася невдачею. Провал проекту "європейської армії" сприяв посиленню НАТО в Європі. На думку російського дослідника Д.Данилова, головні причини провалу створення власних незалежних оборонних та політичних структур в Західній Європі полягали в тому, що по-перше, для підтримки спільної оборони необхідно було добре розвинути економічну і фінансову систему, що в повоєнній Європі було неможливим; по-друге, після Другої світової війни безпека в світі визначалася протистоянням США та СРСР і Європі не вдавалося зайняти власну незалежну позицію в біполярній системі; по-третє, розвиток військово-політичної інтеграції вимагав економічної згуртованості західноєвропейських держав, що також в повоєнних умовах залишалося неможливим. Саме все це визначило обмежені можливості європейських держав в галузі зовнішньої політики, політики безпеки і оборони [18, с 41].

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що відразу по закінченню Другої світової війни західноєвропейські країни розпочинають інтеграційний процес у зовнішньополітичній та військово-політичній галузі. Суттєвою перешкодою співпраці у зовнішньополітичній галузі країн Західної Європи стало існування Північноатлантичного альянсу на чолі зі США, до якого зверталися як до гаранту безпеки від нападу з боку СРСР. Присутність НАТО на європейському континенті помітно гальмувала вироблення власних зовнішньополітичних систем та інститутів. Членство деяких країн Західної Європи в НАТО привело до розколу західноєвропейських країн на табори: проатлантистів на чолі із Великобританією, європоцентристів на чолі із Францією і частина країн не визначилася.

Європейське політичне співробітництво проіснувало до підписання Маастрихтської угоди. Його історія – це чергування злетів та падінь, успіхів та провалів. В будь-якому випадку ця система заклала основу для подальшого розвитку інтеграції західноєвропейських країн в галузі зовнішньої політики і безпеки.

Джерела та література

1. Бурковський І., Немиря Г., Павлюк О. Україна і європейська інтеграція // Політика і час. – 2000. – №3-4. – С.5-14.
2. Губерський Л. Україна та ЄС: формування нової стратегії взаємовідносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: Інститут міжнародних відносин. – 1999. – Вип. 13.

3. Розпутенко В.І. Національні інтереси України і ЄС // Європейська інтеграція та Україна. – К.: Вид-во К.І.С., 2002. – с.3-7.
4. Європейська інтеграція та Україна / За ред. І.Розпутенко. – К.І.С., 2002; Україна на шляху до Європи. – К.:Фенікс. – 2001. – 343с.
5. Володіна М.О. США та європейська безпека 1990-ті роки ХХ ст. // Євroatлантична Донеччина. Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євroatлантичної співпраці Донецького національного університету. – 2008. – №4(12). - С. 31-36.
6. Международная и европейская безопасность и Украина: учебное пособие / [Володіна М.А., Добров П.В., Крапивин А.В. и др.]. – Донецк: “Вебер” (Дон. отделение), 2008. – 433 с.
7. Евroatлантическая интеграция Украины и международные отношения / Белоус О.М., Бережная М.С., Богинская И.В. и др.]; под ред. А.В.Крапивина. – Донецк: Донецький національний університет, 2008. – 240 с.
8. Тодоров І.Я. Україна на шляху до європейської та євroatлантичної спільноти / І.Я.Тодоров. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 268 с.
9. Барановський В.Г. Западня Європа: военно-политическая интеграция/ В.Г.Барановский. – М.: Международные отношения. – 1988. – 196 с.
10. Борко Ю.А. От европейской идеи – к единой Европе/ Ю.А.Борко. – М.: Деловая лит., 2003. – 461 с.
11. Борко Ю.А. Европа в меняющемся мире. Международные связи Европейского сообщества / Ю.А.Борко, М.В.Каргалова, Ю.М.Юмашев – М.: Право, 1995. – 55 с.
12. Данилов Д.А. ЕС/ЗЕС на пути к идентичности в сфере безопасности и обороны // Европа: вчера, сегодня, завтра / Ин-т Европы РАН; Отв. ред. Н.П.Шмелева. – М.: Экономика. – 2002. – 822 с.
13. Журкин В.В. ЕС: внешняя политика, безопасность, оборона / В.В.Журкин // Доклады института Европы. – М., 1998. – 58 с.
14. История европейской интеграции 1945-1994 / под ред. А. С. Намазовой, Б. Эмерсон. – М., 1995. – 471 с.
15. Европа: проблемы интеграции и развития. Монография в 2-х томах. Т. 1. История объединения Европы и теория европейской интеграции / [Браницкий А. Г., Бугров Р. В., Дмитриева Д. В. и др.]; под ред. О. А. Колобова. – Ч.1. – Нижний Новгород ФМО/ИСИ ННГУ; Изд-во АГПИ им. А. П. Гайдара, 2008. – 355 с.
16. История европейской интеграции 1945-1994 / под ред. А. С. Намазовой, Б. Эмерсон. – М., 1995. – 471 с.
17. Богатуров А. Д. Системная история международных отношений 1918-2003. Том третий. События 1945-2003 / Под ред. А. Д. Богатурова. – М.: Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2003. – 720 с.
18. Данилов Д. А. Мошес А. Л. Структуризация пространства на Западе и Востоке Европы / Д. А. Данилов, А. Л. Мошес // Доклады Инс-та Европы № 70. – с. 38 – 45.

Ruda V. V. Historical context of the European countries integration processes in the areas of foreign affairs and security policy

The article concentrates on the subject of the integration processes in Europe after the Second World War, in particular in the areas of foreign affairs and security policy. It treats the role of the USA in the establishment of the European own security system. The position of the leading European countries, as participant states of the integration processes, is analyzed in the context of the historical transformations.

Key words: integration processes, foreign affairs and security policy, European Political Cooperation.

Руда В. В. Исторический контекст интеграционных процессов западноевропейских стран в области внешней политики и политики безопасности

Статья посвящена проблеме интеграционных процессов в Европе после Второй мировой войны, в частности в области внешней политики и политики безопасности. Рассмотрена роль США в создании собственной системы безопасности европейских государств. В контексте исторических трансформаций проанализированы позиции ведущих европейских государств – участников интеграционных процессов.

Ключевые слова: интеграционные процессы, внешняя политика и политика безопасности, европейское политическое сотрудничество.